

ТҮЙІН

Мақалада Батыс Қазақстан облысының Ақжайық ауданында орналасқан «Аймекен» шаруа қожалығында өсірілетін арнайы етті-майлы бағыттағы қылшық жүнді құйрықты еділбай қой тұқымына жататын буаздылық реттілігі әртүрлі саулықтар төлдерінің эмбрионалдық онтогенездегі фетогенездік өсіп-жетілу үрдісін ультрадыбыс арқылы, яғни УЗИ-сканермен зерттеу нәтижелері қарастырылған. Тірі ағзалардың интерьерін тану арқылы онтогенездің әр сатыларында ішкі құрылыстағы мүше, ұлпа және жүйелердің жетілуін, морфо-физиологиялық құрылымын, әрі биохимиялық құрамын зерттеп, оларға әсер ететін факторларды анықтауға мүмкіндік туады. Қазіргі таңда ультрадыбыстық сонографиялау қажетті, әрі ыңғайлы әдіс болып табылады. Ол өз кезегінде тек қана эмбрионның дамуын анықтап қана қоймай, төлдегі өзге де патологиялық жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді. Сондықтан да тәжірибе қою барысында буаздылық күйдегі саулықтарды зерттеу жұмысы оң нәтиже көрсетіп отыр. Алынған мәліметтер бойынша олардың буаздылығы қалыпты өтуде, әр кезегіне сай құрсақтағы ұрық қабының диаметрі, басының бипариетальді өлшемі және көлденең өлшемінің диаметрі сияқты акушерлік параметрлері өсуде. Ұрық басы мен денесінің диаметрі өскен сайын, сәйкесінше еңбек құйымшағының ұзындығы да өсу динамикасының алда екендігін байқатады.

РЕЗЮМЕ

В статье приведены данные по изучению фетогенеза эмбрионального развития курдючных ягнят методом ультразвуковой сонографии. Для проведения опытов в качестве объектов исследования отобраны грубошерстные курдючные овцы специализированного мясо-сального направления продуктивности КХ «Аймекен» Акжаикского района Западно-Казахстанской области. Согласно методике подопытные овцематки были разделены на 5 групп в зависимости от разной кратности их суягности. В результате которого были определены параметры онтогенеза ягнят плодного периода развития. В настоящее время ультразвуковая сонография является очень популярным и эффективным методом. Это позволяет не только выявить развитие эмбриона, но и выявить другие патологические состояния потомства. Согласно полученным данным, их беременность проходит нормально, на каждой стадии акушерские параметры увеличивались, такие как диаметр оболочки плода, размер бипариетальной головки и диаметр поперечного размера плода. По мере увеличения диаметра головки и тела плода соответственно увеличивается и динамика роста.

UDC 636.1./637.5-61:631.15

Zhukaltayev N.T., undergraduate

Yesirkepov A.Ye., undergraduate

Zhumayeva A.K., Ph.D

NPJSC «Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University», Uralsk, Republic of Kazakhstan

EXTERIOR FEATURES OF INTRA – BREED TYPES OF KUSHUM BREEDS IN THE «ADAI-BEKET» FARM, WKR

Abstract

The article deals with the exterior features of intrabreed types of kushum horses. There are some differences in the adaptation of kushum horses to the constitution, exterior, and herd pastures. As a result, the breed indicates three breed types: massive, basic, and riding.

The article deals with the exterior features of intra-breed types of kushum horses. There are some differences in the adaptation of kushum horses to the constitution, exterior, and herd pastures. As a result, the breed indicates three breed types: massive, basic, and riding.

Horses of the massive type have a high weight, have a strong constitution, large rump. This intra-breed type is often used when growing horses of the Kushum meat direction. Bust horses are heavy-190 cm, body length-158 cm, metacarpus-20 cm. The basic type is best for use in agricultural work, and these types are dairy. The chest circumference of the main types of horses is 187 cm, body

length-158 cm, and the pastern circumference is 20 cm, i.e. similar to the massive type. And the body of the model riding horses gentle, bust-184 cm, oblique body length-158 cm, metacarpus-19 cm and height at withers above the rest types-157 cm. In this regard, horse-type, conversely, is easy, and this type is beneficial for participation in sports, races as because of the ease of the body, these horses are fast. The riding type is grown in the breeding direction.

Keywords: *breed, type, massive, basic, riding, exterior.*

Introduction. In further breeding work, the division of horses from breeding plants and other farms into intra-generic types is of particular importance. It greatly facilitates mass selection and selection, allows better organization of care for herds and rearing of young animals [1]. In order to further improve and improve the productive qualities of horses of the Kushum breed, selection work was carried out to breed horses of the main and massive type with a high live weight [2]. The main task of selection is to continuously improve the productive qualities of seeds, which was carried out by purposeful reproduction. Cultivation and wide use of the best by origin, exterior and quality of offspring of stallions and mares and strict selection of bad defects on these grounds. A systematic selective process develops and collects the necessary qualities for the horses of breeding farms [3]. Selection of horses of the kushum breed in basic farms by origin and type is based on a deep knowledge of the genealogy of the former and modern breed composition, genotypic and phenotypic features of outstanding stallions and mares, which had a great influence on its development [4].

The exterior of selecting migrating horses is to preserve their purity, typicality and high breed-producing qualities. Therefore, in order to preserve the breed and type of nomadic horses, only purebred stallions and mares that are characteristic of the breeding and breeding group are selected for the main farms [5]. In stud horse breeding, the selection has its own characteristics. For example, in pair selection, adaptation to pasture conditions during the year, origin and type, appearance, and productivity are of particular importance [6]. The main method of maturation of scattered horses is purebred seed production.

In addition, the division of seeds into different types, which have some features of the Constitution and productivity, expands the possibility of using seeds in different regions of the region according to climatic and economic conditions [7]. In order to improve and consolidate the economic and useful properties of the types of seedlings (massive, basic, riding), a uniform selection is applied for each of them.

The main task of selection of kushum horses is to preserve their purity, typicality and high breeding productive qualities. Therefore, in order to preserve the breed and type of Kushum horses, only purebred stallions and mares that are characteristic of the breeding and breeding group are selected for the main farms [8]. In stud horse breeding, the selection has its own characteristics. For example, in pair selection, adaptation to pasture conditions during the year, origin and type, appearance, and productivity are of particular importance [9]. The main method of development of kushum horses is pure seed production.

In addition, the division of breeds into different types, which have some features of the Constitution and productivity, expands the possibility of using seeds in different regions of the region according to climatic and economic conditions. In order to improve and consolidate the economically useful properties of the kushum types (massive, basic, and riding), a uniform selection is used for each of them [10].

Data and research methods. In the «ADAI-Beket» peasant farm, horses are generally unified. However, there are some differences in the physical plan of individual groups of animals, within their size, adaptation to pasture conditions, as a result, the breed indicates a three-dimensional type: massive, main, and riding.

According to the report of 2019, five heads of lots of three breed type, five heads of mares were taken in the peasant farm. Exterior features were evaluated based on the main indicators (height at the withers, oblique length of the body, chest girth, pastern girth, and body weight).

Research results. The results of the study are presented in table 1. The practical significance of the work is that the creation of new highly productive factory lines of the kushum breed allowed us to start working on the formation of a new intra-breed type of horses with increased live weight and high adaptive qualities (table 1).

Table 1 - Exterior indicators of intra-breed types

Average physical indicators	Intra-breed types; n=5					
	Massive		Main		Riding	
	Stallion	Mare	Stallion	Mare	Stallion	Mare
Height at the withers, cm	159,8±0,45	154,7±0,79	160,2±1,17	155,9±1,52	158,8±0,9	157,1±1,18
body length, cm	164,4±0,56	158,5±0,96	164,0±1,64	158,1±0,87	159,1±0,8	157,7±1,24
pastern chest, cm	198,5±2,24	190,2±2,18	190,1±3,22	187,1±2,15	188,3±2,1	184,0±3,65
pastern girth, cm	22,0±0,17	20,3±0,21	21,4±0,16	20,1±0,29	20,1±0,2	19,9±0,54
Live weight, kg	591,9±4,84	539,1±5,56	553,3±5,13	524,7±3,14	509,9±3,1	510,3±4,17
The index formation, %	102,8	102,4	102,3	101,1	100	100,3
Osteal, %	13,7	13,1	13,3	12,9	12,6	117,1
Armdale, %	124,2	122,9	118,6	120	118,9	12,6
Mass, %	120,7	120	115	118,3	118,2	117,1

Horses of the massive type, as shown in table 1, have an increased mass, have a large number of physiquess. This intra-breed type is often used when raising horses of the Kushum meat direction. Average physical parameters of massive type stallions: height at withers - 159,8±0,45 cm, chest girth - 198,5±2,24 cm, body length - 164,4±0,56 cm, the circumference of metacarpus - 22,0±0,17 cm, live weight - 591,9±4,84 kg, while the average physical performance beat: height - of 154.7±0,79 cm, chest girth - 190,2±2,18 cm, girth of pastern - 20,3±0,21 cm, live weight - 539,1±5,56 kg. Horses of the massive type have a long body, a deep chest cavity and a high living mass in accordance with the longitudinal dimensions. They are extremely dense, especially adapted to the conditions of the herd in the Steppe and semi-desert climate and a certain constitution.

The main type is advantageous for use in agricultural work, and this type is also dairy. Average bodily performance of major stallions such as: the height at the withers - 160,2±1,17 cm, chest girth - 190,1±3,22 cm, body length - 164,0±1,64, metacarpus - 21,4±0,16, live weight - 553,3±5,13 kg, while the average bodily indicators of dances: height at the withers - 155,9±1,52 cm, chest girth - 187,1±2,15 cm, body length - 158,1±0,87 cm, 20,1±0,29 cm, live weight - to 524.7±3,14 kg. As can be seen from the results of the study, the main type of horses of the massive type of significant physical parameters are not observed. The main type is very well adapted for year-round pasture and sports content, typical for the breed of Kazakh horses. Meat and milk productivity of the main type of horses as a result of the study showed a good result.

A horse riding type has a delicate Constitution, averages stallions: height at the withers - by 158.8±0.9 cm, chest girth - of 188.3±2.1 cm, body length - 159,1±0.8 cm, the circumference of metacarpus - 22,0±0,17 cm, live weight - 509,9±3.1 kg, average of may: height at the withers - was 157.1±1,18 cm, chest girth - 184,0±3,65 cm, 157,7±1,24 cm, girth of pastern - 19,9±0,54 cm live weight - 510,3±4,17 kg. Horses of this type much easier on the body compared to the horses main and massive types, reduction in body weight. Summing up, we can come to the conclusion that they samoproizvol thoroughbred and bottom horses appear in a predominant figure, according to the conditions of detention of the herd below the previous two types.

Conclusion. At the present time in connection with the improvement of horses of kushum breed in a productive direction is important are the massive and main types. Therefore, it is necessary to select animals in the farm in the form necessary for further unification of the constitutional and productive characteristics of kushum horses. However, to meet the requirements of a growing market, you need to constantly improve to enhance physical parameters of massive horses breed kushum, improving the exterior, improve the breeding and productive qualities and ensuring its when crossed with local Kazakh horses, getting horses high-yielding and adaptation to the harsh climatic conditions of the herd. In this regard, it is of particular importance to develop breeding methods to further improve the breeding and productive qualities of horses of the kushum breed in conditions of year-round maintenance.

REFERENCES

1. Rzabaev S., Rzabaev T.S., Rzabaev K.S. Rekomendatsii po razvitiyu produktivnogo tabunnogo konevodstva Aktyubinskoy oblasti. – Aktobe. - TOO IPTs «Kokzhiek», 2016. - 30 s. (*in Russian*)
2. Dzhubaev S.Sh., Zeynullin A.S., Aytaliev E.S., Abdushev S.E., Bazargaliev N.A., Eskendirov T.K. Rekomendatsii po razvitiyu molochnogo konevodstva i kumyisoproizvodstva v usloviyah Uralskoy oblasti.- Chapaev, 1991.- 40 s. (*in Russian*)
3. Rzabaev T.S. Kushumskaya poroda loshadey (Aktyubinskaya populyatsiya). - Aktobe. - TOO IPTs «Kokzhiek», 2011. - 153 s. (*in Russian*)
4. Nechaev I.N., Stepachev V.V. Metodyi sovershenstvovaniya plemennyih i produktivnyih kachestv loshadey kushumskoy porodiy /Tezisy dokl. Mezhd. Konf. po konevodstvu. -Uralsk, 1993.- S. 1-4. (*in Russian*)
5. Zhumayeva A. K., Analysis of the chemical and quality characteristics of mares milk and koumiss // Advances in Science and Technology: XXI Intern. Scien.-Pract. Conf. Proc. - 2019. - P 22-24.
6. Kikebaev N.A. Konevodstvo Kazahstana v novyih ekonomicheskikh usloviyah // Tezisy Mezhd. Konf. po konevodstvu.-Uralsk, 1993.- S. 22-28. (*in Russian*)
7. Hafizov A.G., Mindaliev A.H., Kiyanskiy V.V. Sertifikatsionnaya i ekologicheskaya otsenka produktov konevodstva // Tezisy dokl. Mezhd. Konf. po konevodstvu. -Uralsk, 1993,- S.28-30. (*in Russian*)
8. Nechaev I., Torehanov A, Zhumagul A, Sizonov G. Myasnaya produktivnost kazahskih loshadey i zhitovnyih novyih porod, sozdannyih na ih osnove.-Almaty, 2005.- S 65-83. (*in Russian*)
9. Zhumayeva A. K., Zinullin A.Z., Buralkhiev Research on nutritional properties of mares milk // Ecology, Environment and Conservation India. Scopus. – 2018. - Vol. 24 (4). – P. 1965-1969.
10. Barmintsev Yu.N. Printsipyi selektsionnoy raboty v myasnom i molochnom konevodstve //Tezisy dokl. Mezhd. Konf. po konevodstvu.-Uralsk, 1993.- S.6-13. (*in Russian*)

ТҮЙІН

Мақалада көшім тұқымының тұқымішілік типтерінің экстерьерлік ерекшеліктері қарастырылған. Үйірдегі қушум тұқымы жылқыларының конституциясына, экстерьеріне сонымен қатар жайылымдық күтіп-бағу жағдайларына бейімделуде кейбір айырмашылықтар бар, нәтижесінде тұқымда үш тұқымішілік тип көрсетіледі: массивті, негізгі, міністі.

Массивті тип жылқылары жоғары салмақты болып келеді, дене бітімі мықты, ірілеу үлкен болады. Бұл тұқымішілік типі көбінесе етті бағыттағы көшім жылқыларын өсіруде қолданылады. Массивті тип жылқыларының кеуде орамы - 190 см, тұрқының қиғаш ұзындығы - 158 см, жіліншік орамы - 20см. Негізгі тип ауыл шаруашылық жұмыстарында пайдалануға тиімді, сонымен қатар бұл типтер сүтті болып келеді. Негізгі тип жылқыларының кеуде орамы-187 см, тұрқының қиғаш ұзындығы - 158 см, жіліншік орамы-20 см, яғни массивті типке ұқсас болады. Ал міністі тип жылқыларының дене бітімі нәзіктеу келген, кеуде орамы -184 см, тұрқының қиғаш ұзындығы - 158 см, жіліншік орамы-19 см, ал шоқтығының биіктігі қалған типтерге қарағанда биік - 157 см. Осыған байланысты, міністі тип керісінше жеңілдеу типке жатады және бұл тип спорттық ойындарға, шабысқа қатысуға тиімді, себебі дене бітімінің жеңілдігіне байланысты бұл жылқылардың шабысы да тез болады. Міністі тип асыл тұқымды бағытта өсіріліп келеді.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены экстерьерские особенности внутривидовых типов кушумской лошади. Существуют некоторые различия в адаптации кушумских лошадей к Конституции, экстерьеру, стадным пастбищам, в результате в породе указывается трех породный тип: массивный, основной, верховой.

Лошади массивного типа имеют высокий вес, имеют прочную телосложение, крупную крупу. Этот внутривидовый тип часто используется при выращивании лошадей Кушумского мясного направления. Обхват груди лошадей массивного типа-190см, косая длина туловища -

158 см, обхват пясти – 20 см. Основной тип выгоден для использования в сельскохозяйственных работах, а также эти типы являются молочными. Обхват груди основных типов лошадей - 187 см, косая длина туловища - 158 см, обхват пясти – 20 см, т. е. аналогична массивному типу. А туловище верховых типовых лошадей нежное, обхват груди-184 см, косая длина туловища-158 см, обхват пясти-19 см, а высота в холке выше остальных типов - 157 см. В связи с этим, верховой тип, наоборот, является легким, и этот тип выгоден для участия в спортивных играх, гонках, так как из-за легкости тела эти кони становятся быстрыми. Верховой тип выращивается в племенном направлении.

ӨОЖ 636.32/38

Абдраманов Қ.Қ., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты

Есқара М.Ә., ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор

Мырзақұлов А., магистр

Досболат Ж.Б., магистр

«Оңтүстік-Батыс мал және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС.
Шымкент қ., Қазақстан Республикасы

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚ МЕРИНОСЫ ЖЕЛІЛІК МАЛДАРЫНЫҢ ҰРПАҚ ӨНІМДІЛІГІ

Аннотация

Мақалада биязы жүнді оңтүстік қазақ мериносы желілік малдарының ұрпақтарының өнімділік көрсеткіштері келтірілген. Желілік малдардың төлдері тірілей салмақтары бойынша өздерінің шаруашылық жағдайындағы қатарластарынан асып түседі. Жаңа туған еркек қозылардың орташа тірі салмағы 5,37-5,56 кг шегінде, ал ұрғашы қозылар 4,94-5,1 кг аралығында ауытқиды және будан малдар жергілікті шаруашылық жағдайындағы төлдерден еркектері 0,7-0,9 кг, ұрғашылары 0,5 - 0,7 кг-ға артық.

Енесімен бірге кезеңіндегі қозылар жақсы өсіп, қарқынды дамиды және қозы бөлім уақытында (4,0-4,5 ай) еркек тоқтылардың тірілей салмағы 37,8-39,7 кг, ал ұрғашыларда 34,9-35,2 кг құрады. I және II желі ұрпақтарының өз қатарластарынан басымдылығы еркек тоқтыларда 0,7 кг немесе 2,5%; 0,9 кг немесе 2,6% ал ұрғашыларда тиісінше: 0,5 кг; 2,1%; 0,6 кг, 2,2%.

Жуылған жүн шығымы бойынша I және II желідегі ұрпақтарының көрсеткіштерінің басымдылығы еркек тоқтыларда 0,6 кг немесе 1,06%; 0,3 кг немесе 0,9% ал ұрғашы тоқтыларда бұл көрсеткіштер тиісінше: 0,6 кг; 0,7%; 0,3 кг; 0,6% -ды құрады. Бұл басымдылықтар өсіп-дамудың келесі мезгілдерінде де байқалады. Әр түрлі топографиялық бөліктеріндегі талшық ұзындығын өлшеу көрсеткендей, желілік тоқтылардың бүйіріндегі ұзындығы 9,5-9,8 см аралығында және өздерінің шаруашылық жағдайындағы қатарластарынан 0,3-0,5 см-ге артық .

Түйін сөздер: биязы жүнді қой шаруашылығы, оңтүстік қазақ мериносы, селекция, волгоград қой тұқымы, тірі салмақ, жүн түсімі, жіңішкелігі, жүн ұзындығы, таза жүн шығымы.

Кіріспе. Биязы жүнді қой шаруашылығының басты міндеттерінің бірі - мал өнімділігін арттыру, еттілік қасиеттерін, жүннің технологиялық қасиеттерін жақсарту, асыл тұқымды ұрпақтарды өсіруде заманауи технологияларды пайдалану.

Жоғарыда келтірілген міндеттерге байланысты асыл тұқымды қойлардың санын өсіру, жүннің тауарлық және технологиялық қасиеттерін (біркелкілігі, ұзындығы, қоюлығы, майының сапасы, таза жүн шығымы) жақсарту үшін селекциялық-асылдандыру жұмыстарын жүргізу маңызды.

Бұл мәселелерді шешуде отандық және шетелдік селекциядағы асыл тұқымды қошқарларды пайдалана отырып, таза өсіру және будандастыру жұмыстары жақсы нәтижелер беретіні көптеген ғалымдардың еңбектерінде келтірілген.